

Kommittémotion

Motion till riksdagen 2015/16:54

av Lotta Johnsson Fornarve m.fl. (V)

Gode män och andra ställföreträdare

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur en legal uppdelning av den gode mannens förordnande i personliga och ekonomiska angelägenheter skulle kunna se ut och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med ett förslag som innebär att alla ställföreträdare ska genomgå en obligatorisk basutbildning och att överförmyndaren ska ansvara för att gode män och förvaltare i övrigt erbjuds den utbildning som behövs för att utföra sina uppdrag, och riksdagen tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas om det ska införas ett rent kommunalt ansvar för gode män och förvaltare inom den egna organisationen och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör införas ett kommunalt solidariskt skadeståndsansvar för förmögenhetsbrott som en ställföreträdare vållat huvudmannen inom ramen för sitt uppdrag och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag på hur utbildning för överförmyndare och överförmyndarnämnder ska organiseras för att säkerställa en högre kompetensnivå hos dessa och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen omgående bör ta initiativ till att samordna och följa upp länsstyrelsernas tillsyn av överförmyndare och återkomma till riksdagen med förslag på vilken myndighet som ska ansvara för detta, och riksdagen tillkännager detta för regeringen.

Inledning

En viktig del i det svenska välfärdssamhället är att de personer som på grund av exempelvis sjukdom, funktionsnedsättning eller hög ålder inte klarar av att sköta sina egna angelägenheter får hjälp med detta. I sådana fall fyller gode män och förvaltare en viktig funktion som ställföreträdare för den enskilde. Under många år har dock en rad allvarliga fall uppmärksamrats där ställföreträdare har misskött huvudmännens ekonomi eller förskingrat dennes medel, eller där överförmyndaren har brustit i sin tillsyn. Det är därför mycket angeläget att det vidtas åtgärder för att höja kvaliteten och för att säkerställa huvudmännens likabehandling och rättssäkerhet.

En ställföreträdare, en så kallad god man eller förmyndare, ska utses för den person som på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person, enligt föräldrabalken, 11 kap. 4 §. Oftast handlar det om att en ställföreträdare ska förvalta en persons, huvudmannens, egendom och sköta hans vardagsekonomi. Ställföreträdarna ska med andra ord ta till vara sina huvudmäns intressen.

I varje kommun ska det finnas en överförmyndare eller en överförmyndarnämnd. Överförmyndaren är den kommunala myndighet som ansvarar för tillsynen av ställföreträdare för underåriga eller hjälpbehövande vuxna. Det är överförmyndarens uppdrag att övervaka att ställföreträdarna sköter sina uppgifter enligt gällande regler. Eftersom huvudmännen har fått en ställföreträdare för att få hjälp med att bevaka sina intressen är de helt beroende av en väl fungerande förvaltning. Länsstyrelserna svarar för den statliga tillsynen av de kommunala överförmyndarna.

Uppdelning av den gode mannens förordnade i personliga och ekonomiska angelägenheter

Den enskildes behov av hjälp och krav på att få leva ett värdigt och gott liv anser Vänsterpartiet är avgörande när det avgörs vilket stöd en enskild ska få och vem som ska utses till god man eller förvaltare. Det kan ibland vara lämpligt att dela upp ställföreträdaruppdraget så att t.ex. anhöriga eller andra närstående sköter den enskildes personliga angelägenheter medan en extern ställföreträdare har hand om ekonomin. För en ställföreträdare som enbart handhar de ekonomiska angelägenheterna behöver det inte alltid ställas lika stora krav på en god personlig kännedom om huvudmannen. Det är dock av stor vikt att en sådan ställföreträdare samarbetar på ett kontinuerligt och välfungerande sätt med huvudmannen och personer som känner hen väl. Självklart måste ställföreträdaren vara insatt i den enskildes liv och behov för att kunna sköta den

ekonomiska delen. Det är därför inte lämpligt att en ställföreträdare har så många uppdrag att denne omöjligt har tid att sätta sig in i varje huvudmans behov.

Det bör därför utredas hur en legal uppdelning av den gode mannens förordnande i personliga och ekonomiska angelägenheter skulle kunna se ut. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Utbildning av gode män och överförmyndare

Vänsterpartiet tycker att det är viktigt att gode män och förvaltare erbjuds utbildning. Dels för att de på bästa möjliga sätt ska kunna utföra sina uppdrag och dels för att huvudmannen har rätt att förvänta sig bästa möjliga stöd och ett gott bemötande. Under senare år har utbildning för gode män och förvaltare blivit vanligare och många överförmyndare, liksom godmansföreningar, genomför i dag utbildningsinsatser för ställföreträdare. En del kommuner tillhandahåller relativt omfattande utbildning, medan andra inte har en lika utvecklad utbildningsverksamhet.

Länsstyrelsen har i uppdrag att ta fram underlag som ger kommunen vägledning i vilken utbildning som behövs. Detta anser vi dock är alltför otillräckligt. Det skulle även behövas en samordning och ett tydliggörande av vilken utbildning som är nödvändig för att uppfylla uppdraget som god man och överförmyndare på ett tillfredställande sätt. Utbildningen bör också bli mer enhetlig i hela landet.

I januari i år infördes ett krav på att överförmyndare ska se till att gode män och förvaltare erbjuds den utbildning "som behövs". Det är en framgång att vi nu har ett uttryckligt krav i lagen på att gode män och förvaltare har rätt att få nödvändig utbildning för sitt uppdrag. Vi anser dock att ställföreträdare ska vara skyldiga att genomgå ett slags basutbildning som tar sikte på grundläggande frågor om ställföreträdarskap. Detta för att säkerställa en likvärdig och hög kompetensnivå över hela landet. Basutbildningen bör bl.a. innehålla utbildning inom de sakområden som förordnandet avser och klargöra ställföreträdarskapets innebörd, dvs. den förordnade ställföreträdarens ställning i förhållande till huvudmannen, överförmyndaren och tredje man. Utbildningen bör även ge kunskaper kring vad en god man eller förvaltare kan respektive inte kan göra, vilka praktiska problem som kan uppkomma och hur dessa bör lösas samt hur ställföreträdarskapet ska redovisas.

Utöver basutbildningen bör ställföreträdaren dessutom erbjudas en särskild utbildning i andra frågor om det behövs för att kunna utföra uppdraget. Det kan bli aktuellt i de fall då den enskilde exempelvis är dement. Regeringen bör därför återkomma till riksdagen med ett förslag som innebär att alla ställföreträdare ska genomgå en obligatorisk basutbildning samt att överförmyndaren ska ansvara för att

gode män och förvaltare i övrigt erbjuds den utbildning som behövs för att utföra sina uppdrag. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Utredning av kommunalt ansvar för gode män och förvaltare

I välfärdssamhället är systemet med gode män och förvaltare en viktig komponent. När någon inte kan sköta sina egna affärer ska hen få hjälp med det. För att detta ska fungera behövs en hög rättssäkerhet. Det finns dock uppenbara brister i rättssäkerheten i dagens system.

För att stärka rättssäkerheten för såväl huvudman som förvaltare bör kommunerna inom sin organisation helt svara för god man eller förvaltarskapet. Utvecklingen med privata företag som har som syfte att försörja sig enbart på förvaltarskapet är oroande. Det bör därför utredas om det ska införas ett rent kommunalt ansvar för gode män och förvaltare inom den egna organisationen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Kommunalt solidariskt skadeståndsansvar

Många gånger utses en okänd person till ställföreträdare, ibland mot den enskildes vilja. Det är viktigt att ställföreträdaren är ärlig och utför sitt uppdrag på ett omdömesfullt sätt. I de allra flesta fall så utför ställföreträdaren också uppdraget på ett förtjänstfullt sätt, men i de situationer då ställföreträdaren missköter sig innebär detta ofta stor skada och lidande för den enskilde.

Under många år har en rad allvarliga fall uppmärksammats på flera platser i landet. Dels där ställföreträdare har misskött huvudmännens ekonomi eller förskingrat dennas eller dennes medel, och dels där överförmyndaren har brustit i sin tillsyn. Ett exempel är en god man i Göteborg som åtalats för att ha förskingrat genom att på papperet ha köpt in nya kläder, en ny säng och en platt-tv. Föremål som sedan inte återfanns i verkligheten vid en granskning. Ett annat exempel är från Karlstad där personalen på ett äldreboende upptäckte att en boende saknade kontanter och hade en rad obetalda räkningar. Vid en granskning visade det sig att det var den gode mannen som förskingrat pengarna och struntat i att betala räkningarna.

Dessa fall av misskötsel medför också att allmänhetens förtroende för de olika företrädarinstitutionen minskar. För att upprätthålla tilltron till ett system där enskilda under samhällets medverkan får hjälp av ställföreträdare för att sköta sina angelägenheter är det rimligt att det finns ett yttersta skydds nät i form av en ersättning som helt eller delvis kan gottgöra den enskilde för skador som ställföreträdaren vållar. Den enskilde som drabbas av förskingring eller att ställföreträdaren på annat sätt

misskött huvudmannens ekonomi är idag hänvisad till att själv utkräva ersättning från ställföreträdaren. Även om den enskilde tilldöms ett skadestånd är det inte ovanligt att ställföreträdaren saknar tillgångar, vilket innebär att den enskilde i praktiken saknar en reell möjlighet att få ersättning för en skada som ställföreträdaren vållat.

Även om det är förhållandevis ovanligt att ställföreträdare missbrukar sitt uppdrag och begår kriminella handlingar mot huvudmannen så förekommer det. För Vänsterpartiet är det en grundläggande utgångspunkt att en enskild som av olika skäl får stöd från samhället inte ska lida ekonomisk skada av detta, utan i detta avseende ska hållas skadefri. Vi anser därför att det rättsliga skyddet behöver förbättras och att det ska införas utökade möjligheter för huvudmannen att erhålla kompensation för skada som vållats av ställföreträdaren.

Utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare föreslår i sitt slutbetänkande (SOU 2004:112) bl.a. att det ska införas en ny paragraf i föräldrabalken som föreskriver att kommunen är skyldig att solidariskt med en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare ersätta den enskilde för sakskada eller ren förmögenhetsskada. Ett system med kommunalt solidariskt skadeståndskrav skulle öka tryggheten för huvudmannen och även ge ytterligare incitament för kommunerna att göra noggsamma lämplighetsutredningar av människor som har eller vill erhålla ett uppdrag som ställföreträdare. Det bör därför införas ett kommunalt solidariskt skadeståndsansvar för förmögenhetsbrott som en ställföreträdare vållat huvudmannen inom ramen för sitt uppdrag. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Överförmyndarens tillsynsansvar

I varje kommun ska det finnas en överförmyndare eller en överförmyndarnämnd. Överförmyndaren är den kommunala myndighet som ansvarar för tillsynen av ställföreträdare för underåriga eller hjälpbehövande vuxna. Det är överförmyndarens uppdrag att övervaka att ställföreträdarna sköter sina uppgifter enligt gällande regler. Eftersom huvudmännen har fått en ställföreträdare för att få hjälp med att bevaka sina intressen är de helt beroende av en väl fungerande förvaltning. Länsstyrelserna svarar för den statliga tillsynen av de kommunala överförmyndarna.

En förutsättning för att överförmyndare och överförmyndarnämnder ska kunna fullgöra sina uppdrag är att de har tillräckliga kunskaper och kompetens för det. För att överförmyndare, ledamöter i överförmyndarnämnder eller ersättare till sådana ska kunna klara av dels de uppgifter som de har i dag, dels de uppgifter som tillkommer enligt propositionen, är det av central betydelse att de erhåller en god utbildning. Ansvarig tillsynsmyndighet, i dag länsstyrelserna, bör bistå med råd om hur

utbildningen läggs upp och hur samarbete mellan flera kommuner kan organiseras för att kunskapsnivån hos överförmyndarna m.fl. ska vara tillfredsställande och lika över hela landet. I utredningen Vissa frågor om gode män och förvaltare (SOU 2013:27) finns sådana förslag, men dessa lyftes tyvärr inte fram i den efterföljande propositionen Bättre förutsättningar för gode män och förvaltare (prop. 2013/14:225). Regeringen bör därför återkomma till riksdagen med förslag på hur utbildning för överförmyndare och överförmyndarnämnder ska organiseras för att säkerställa en högre kompetensnivå hos dessa. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Länsstyrelsernas tillsyn över överförmyndarna har tidigare koncentrerats från 21 till 7 länsstyrelser. Det är ett steg i rätt riktning, men Vänsterpartiet menar att behovet av en central tillsyn kvarstår.

Verksamheternas mycket ojämna kvalitet, som äventyrar huvudmännens likabehandling och rättssäkerhet, riskerar att finnas kvar. Det kan medföra stor skada för en enskild person som drabbas när en förordnad förmyndare eller överförmyndare missköter sitt uppdrag. Det är ett mycket allvarligt problem för dem som drabbas och som redan befinner sig i en utsatt situation. Dessutom bidrar det till att allmänhetens förtroende för systemet med ställföreträdare minskar.

Regeringen bör därför omgående ta initiativ till att samordna och följa upp länsstyrelsernas tillsyn av överförmyndare och återkomma till riksdagen med förslag på vilken myndighet som ska ansvara för detta. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Torbjörn Björlund (V)

Rossana Dinamarca (V)

Karin Rågsjö (V)

Nooshi Dadgostar (V)

Maj Karlsson (V)

Mia Sydow Mölleby (V)